

POŁUDNIE (490) *sb n*

południe (460), **południe** (27), **pułudnie** (2), **pułudnie** (1); południe *KłosAlg, KochPieś, KochWr*, południe : południe *MiechGlab (1:13), LudWieś (5:9), SkarŻyw (3:2)*; południe : pułudnie *Leop (43:1), Calep (1:1)*; południe : pułudnie *BudNT (1:1)*.

W południe o jasne, w południe pochylone; -é (9), -e (8); -é *KochPhaen (3), PudlFr (2), KochFrag*; -e *GrzepGeom (3), Oczko, ZawJeft, Górntroas*; -é : -e *KochPs (2:1), SarnStat (1:1)*.

sg N południe (37); -é (2), -(e) (35). ◇ G południa (169); -a (139), -å (7), -(a) (23); -a : -å *Leop (4:4), Mącz (5:1), BudBib (4:1), BudNT (1:1)*. ◇ D południu (64), południowi (20), południowi (1) *LeopPrzep*; -owi *Oczko, KochPs, StryjKron, BielSjem, GostGosp, WujNT (2)*; -u : -owi *MiechGlab (5:1), BibRadz (14:5), BielKron (27:4), Mącz (2:1), KwiatOpis (1:2)*. ◇ A południe (158); -é (7), -e (8), -(e) (143). ◇ I południem (12); -em (2), -ém (1) *GrzepGeom (2:1), -(e)m (9)*. ◇ L południu (29).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVII – XIX w.

1. Pora dnia, gdy słońce znajduje się w najwyższym położeniu w ciągu doby; *meridies Murm, Mymer¹, Vulg, Mącz, PolAnt, Modrz, Calag, Calep, JanStat, Cn*; *meridianum Vulg, PolAnt*; *dies medius(-a) Mącz, Vulg*; *meridianum tempus Mącz*; *lux media Modrz*; *hora meridiei JanStat*; *sol adultus, umbilicus diei Cn (183)* : *Meridies. Mittag Połudnye Murm 13; Mymer¹ 3*; A gdy już było Południe śfydził á pośmiewał sie fnich [*proroków Baala*] *Eliafz/ mowiąc: [...] Leop 3.Reg 18/27, Eccli 34/19*; Połud: 19.44. *Goski A4v, A5, A5v, A6, A6v, A7 (19)*; *Mącz 349d; HistHel C; Calag 350b, 351a*; Południe było. Pirwfe woýfko w ktorym było 50 contorow/ náfzy porażili. *StryjKron 528 marg; PudlFr 21*; *Meridies – Pułudnie. Calep 655b.*

W przeciwstawieniach: »południe ... połnoc (2), noc, rano a wieczor« (4): *Strzedz fye w południe gorącą/ Ráno á wieczor zimná. SienLek 10v*; *Przijechwłzy do domu z onego głodu pije do połnocy/ á fpi do południá. RejZwierc 100v*; *co widziém ná oko/ że w południe gorąco/ á w nocy zimno Oczko 29; KlonWor 61.*

W porównaniach (4): *RejPs 54v; LubPs Kv; Leop Is 18/4*; *Zwał ná Iehowę drogę twoię/ á wfay nań/ á on wczyni. Y wywiedzie iáko światło fprawiedliwość twoię/ á fady twoie iáko południe. BudBib Ps 36/6*; **[ielfzcze nigdy żaden Polak w ták iáwney rzeczy/ á wfzyftkim ludziom iáko południe iásney/ nieważyl się ták niewfytliwie powiedác á pifác co inlfzego [...]/ niż wfzyftek świat wie Respons B].**

Fraza: »południe nadchodzi, przyszło« [*szyk zmienny*] (2:1): *KochZuz A2v*; *Powiemci ták y o tym/ iáko rozumiem. (-) Iedno krotko profzę/ bo już południe nádchodzi/ á gęś fye też dopieka. OrzRozm S3*; *Ielfcze z ráná Báálá/ wołáli fwoiego/ Izeby ich rátował/ y pomogł wfzyftkiego. Aż już przyfzło południe kiedy ták wołáli/ Lecż tám przedfię pomocy żadney nie vználi. HistHel C.*

Zwrot żart:»z gałęzi południa wygládać« = *zostać powieszonym (1)*: *Pomożefz komu złodzieiá wfłápic/ to już owemu dobre czo go wfłápił/ ále owemu drugiemu Pánu bárzo nielfmáczne kiedy z gałęzi będzie południá wygládał. RejZwierc 95v.*

Wyrażenia: »czasu (godziny) południa« = *in tempore meridiano PolAnt (2)*: *dnia áni światlá żadnego v nich nie málfz iedno noc przez cále trzy mielfiace wfłáwicżnie tylko czáfu godziny południá ták się ciemności obiáśni BielKron 295; BudBib Ier 20/16.*

»w puł do południa« = *godzina pół do dwunastej* (1): Z drugiey łrony/ dziwowałem fię temu/ iż X.K. tak nagle ná rozmowę doćierał/ chcąc ią tegoż dnia záczać y odpráwić/ á ono iuż było w pułdopołudń: *NiemObr* 24.

Wyrażenia przyimkowe: »do południa« = *ad meridiem Vulg, JanStat; ad horam mori diei JanStat* (24): *LibMal* 1543/72; *RejRozpr* H2v; do połdnia było chmurno/ w południe iaľno/ więcz zafię chmurno *LudWieś* B2, Bv [2 r.], B2v; Czas oddania Przyfyęgi trwa do południá w dzień ku Przyfyędze nákazány. *GroicPorz* zv, 12, zv; [król Władysław] w łáźni trzećiego dnia bywał do południá *BielKron* 387; *RejZwierc* 32, 100v; *ZawJeft* 31; *SarnStat* 785 [2 r.]; *KlonWor* 61.

~ *Szeregi*: »od rana (a. od poranku, a. od po ranu, a. od zaranku, a. od zarania), (a)ż do południa« (6): Iż dzień pirwy Bożego narodzenia znamionuie nam Styczeń/ od zarania począwfiy aż do południa był pochmurny *LudWieś* Bv, B2v, B3; Ktorzy [prorocy Baala] gdy wzięli wolu/ ktorego im był dał/ offiarowali go y wzywali imieniá Bááłowego począwfiły od zaránku aż do południá [*de mane usque ad meridiem*] *Leop* 3.Reg 18/26; *BielKron* 84v; *StryjKron* 487.

»od wschodu słońca aż do południa« (2): WSzyłcy Ludzie iednego Práwa [...] nie dáley máią Sądu czekáć/ iedno od wřchodu łłońcá aż do Południá *GroicPorz* kv; *GrzepGeom* O3v. ~

»od południa« (6): Iáko łzáty twoie ciepłe gdy wřpokaia ziemię od południá [*a meridię*]? *BudBib* *Iob* 37/17.

~ *Szeregi*: »od południa aż do poľnocy« (1): Godował [Nero] záváždy od południá aż do poľnocy. *BielKron* 145.

»od połdnia do wieczora (a. śrzododwieczora, a. śrzoddowieczera)« (3): Nazaiutrz nowe^{go} lata od rana był mroz y iaľno do poł dnia á od poł dnia mgła dzierżała do wieczora. *LudWieś* B2v; Potym od poł dnia wytarło fię gorące Słonce do łrzod odwieczora *LudWieś* B3, Bv.

»od południa aż do zachodu« (1): Abowiém cięń zráná y wieczór bywa wielki/ od łłońcá wřchodu go vbywa aż do południá/ á od południá go zásię przybywa aż do zachodu łłońcá. *GrzepGeom* O3v. ~

»z południa« = *po południu* (10): BYło dobrze łpołudniá/ zarze powłtawály/ Cżyrwone od zachodu/ y wiátrek niemály/ Tęczá fię vkazála piękney zyeloności/ Vkazuiąc ná przyłzły wieczor odmienności. *RejWiz* 125v; będzie wielkie záczenie Słoncá/ roku gdy będą pińác od Národzenia Páńłkiego 1567. dnia dziewiátego Kfyżycá Kwietniá trochę s południá *LeovPrzep* D2v; *GrzepGeom* O4; *HistHel* Cv; *CzechEp* 261, 268; *LatHar* 55.

~ *W połączeniu z liczebnikiem oznaczającym godzinę* (1): Godziná pierwfza ná dzień v Zydow byłá/ ktora v nas ná pułzegárzu łzołta przed południem. Zás łzołta Zydowłka/ v nas iefł dwánałta w południe. A dziewiáta Zydowłka/ v nas trzećia z południá. *WujNT* 121.

Połączenie: »tak w południe, jako przed południem albo z południa« = *przez cały dzień, od wschodu do zachodu słońca* (1): iefli lałká będzie dzieśiáta część wieże/ tedy téz cięń od niéy będzie iáko dzieśiáta część cięńiu od wieże. [...] To nigdy nie chybi/ tak w południe iáko przed południem/ álbo z południá *GrzepGeom* P.

[*Wyrażenie*: »godziny z poľdnia« = *prawdopodobnie*: o godzinie pierwszej po południu: ktora [królewna Katarzyna] się ipso die Ascensionis [19 V] godziny z poľdnia urodziła *RelacSzwec* 676.]

Szereg: »z południa i k wieczoru« (1): Máią to zá rzecz bárzo podobną niektorzy/ iż to wefołe niebiełkie pofelstwo/ dobrze z południá/ y nieco k wieczoru Anyoł do B. Pány Maryey przyniołł *LatHar* 12. ~

»ku południu(-owi)« (3): *LudWieś* B2; *RejZwierc* 169; Rzadko chłop bywa trzeźwy/ ząwždy fie popiją/ Włtanie ku południowi/ oczy mu zágniją. *BielSjem* 23.

»na południe« (3):

~ *Szereg*: »na noc (a. od pułnocy), (a(1)bo) na południe« (3): Rulfzáią fie od pułnocy w drogę/ ná południe ftaną *BielSpr* 53v; A tákiéż gdy fzláchćicy w dródze będąc/ wftąpiliby do kárczmy ná noc álbo ná południe/ tákowi fzláchćicy przy práwiéłh fwyłh fzláchéckich záchowani/ y wedle nich fądzeni bydź máią *SarnStat* 622 [*idem*] 1173. ~

»przez południe« (1): Trzeci dzień po Nowem lecie wiatr od zachodu Słońca powiewał z przechodzącymi chmurami przez południe *LudWieś* B2v.

»w południe« = *in meridie Miech, Vulg, PolAnt, Modrz; media die Mącz, Vulg; meridiano tempore Mącz; meridiano PolAnt* (55): *Murm* 14; Atila [...] Woyłko z fzykowawfzy chcąc fortilować nie kazał w połdnie w trąby ku potikaniu trąbić aże ku wieczoru. *MiechGlab* 54; *RejPs* 54v; A gdi thento madeyczik rano wthall na zaciągu panfkim afch do południa byll wpołudnie do domu przifchetfchi drzwi v yzdbi zamknione zaftall *LibMal* 1543/72; *LudWieś* B2 [2 r.]; (*nagł*) Pokuła. (-) Iełtem s koru obłócznikow/ Ieden s pánfkich miłofnikow/ Farel moje imię włafne/ Wfzytkim brátom dobrze zacne/ Godziny moje w południe/ Iáwnie chodzę nie obłudnie *BielKom* D2; Vłpráwyedliwienie twe przypráwi ták cudnie/ Ze fie iuż wyęc rozyáśni iák Słońce w południe *LubPs* Kv, V; *RejWiz* 83v; *Leop Cant* 1/6, *Is* 18/4; Zárázi cię Pan fzaleńftwem/ fłepotą/ y zmamieniem fercá. Tákiéż w południe będziefz mácał iáko fłepy w ciemnościách *BibRadz Deut* 28/29, 2.*Reg* 4/5, *Cant* 1/6; *BielKron* 17v, 50, 69v, 189, 261; Media die, W południe. *Mącz* 213a, 218d [2 r.]; *SienLek* 10v; *GrzepGeom* O4; *BudBib Ier* 6/4, *Soph* 2/4, *Eccli* 34/18; Trafiło się w temże mieście/ gdzie był rozmáitego ludu z iazd [!]/ że Sláchćicá [...] Sláchćic zábił/ w południe/ ná rynku/ ná co wiele ludzi pátrzáło *ModrzBaz* 31; *KochOdpr* C3; *Oczko* 29; *KochPs* 158; *SkarŻyw* 81; Czeka cię ład zielonym liściém przyodziány. W nim trawá dofyć buyna/ gdzie w południe czyście Spác: á od fłóncá/ z drzewá vbronią cię liście. *PudłFr* 12; *ZawJeft* 16; Iáko kiedy záchodzi/ miłfzą iáłność dawa Słóńce/ á niż w południe/ gdy nád głową ftawa. *GórnTroas* 73; *LatHar* 54, 55 *marg*, Aaa3; *WujNT Act* 26/13; Choćia świeci iáśnie Słóńce/ v złego Woytá y w południe gáśnie. *KlonWor* 80; [*Cresc* 1549 135].

~ *Połączenie*: »tak w południe, jako przed południem albo z południa« = *przez cały dzień, od wschodu do zachodu słońca* (1): *GrzepGeom* P *cf* »z południa«.

Zestawienie: »dwanasta w południe« (1): *WujNT* 121 *cf* »z południa«: *W połączeniu z liczebnikiem oznaczającym godzinę*.

Szeregi: »jak w południe, tak w puł nocy« = *przez cały czas* (1): Bo poćiechy mieć nie mogę/ Im dáley tym więtfzłą trwoęę. [...] Iák w południe ták w puł nocy/ Záłość mię trzyma w fwey mocy. *WisznTr* 26.

»(nie tylko) rano (a. z poranku), (i, albo) wieczor (a. wieczorem, a. z wieczora), (i) w południe (i w nocy)« = *przez cały dzień, przez cały czas* [szyk zmienny] (5): A iam do Boga wołał/ á pan zbawił

mnie. Wieczór y rano y w południe będę opowiedał/ j obiawię/ á wyflucha głos moy. *TarDuch* A5; *LubPs* O; v nas nie tylko ráno álbo wieczór/ ále y w południe/ cién bywa więtfzy á niż rzecz od którój pochodzi. *GrzepGeom* O4; *RejPos* 60; *KochPs* 81.

»albo (i) w południe albo (i) wieczór« [szyk 1:1] (2): *WujJud* 189v; *VrządNIK/ Włodarz/* ma bydz dworu bárzo pilen/ [...] y wieczór y w południe ma to opátrowác *GostGosp* 8.

»(w, na) wieczór, (i) w południe, rano (a. po ranu, a. w zarań)« = *trzy razy dziennie, w określonych porach dnia* [szyk zmienny] (4): To wzythko na proch ftłucz/ á włożywfy Czukru Iako półtora tego daway pić w zarań/ w południe/ y nawieczór. *FalZioł* V 36v; *Zbiegło fie sílá dzieci/ poránu do niego/ W południe mniej/ á wieczór nie było żadnego.* *RejFig* Eev; *LatHar* 302; *WujNT* 439. ~

»przed południem« (10): á przed południem wftań ánie ípi, bo íeft zle á ízkodliwie Podrzemać przed południem *FalZioł* V 65; Dla te⁸⁰ też przed południem póspolicie odchodzi chęć íedzenia, íz íuż w żołądek w chadzaią zle wilkołci przerzeczone *GlabGad* G2v; *GroicPorz* p2, aa3; *GrzepGeom* O4; *Oczko* 28.

~ *W połączeniu z liczebnikiem określającym godzinę* (1): *WujNT* 121 cf »z południa«.

Połączenie: »tak w południe, jako przed południem albo z południa« = *przez cały dzień, od wschodu do zachodu słońca* (1): *GrzepGeom* P cf »z południa«.

Szereg: »przed obiadem albo przed południem« (1): *vkradl sthegołch ogroda pyącz íczapow mlodich kthore do myaftha thegołch dnya przed obyadem albo przed poludnyem znyoñl y schymvnowy aptekarzewy za 15 grołchi przedal* *LibMal* 1553/175v. ~

»o południu« = *circa meridie, in meridie media die* *Vulg; luce media* *Modrz* (18): Y ftáło fie gdym íáchal/ á przybliżałem fie do Dámálfku o południu/ nagle z niebá oświeciłá mię fwiátłość wielka *Leop Act* 22/6, *Am* 8/9; *BibRadz* II 52a marg; *BielKron* 85v; *SienLek* 189; *GórnDworz* Ov; *GrzepGeom* O4; *RejPos* 60; *BudNT Act* 22/6; *ModrzBaz* 31; Tákci/ Pánowie/ wy tu rádźicie/ á w polu Graekowie nas woíuią: wczorá o południu Pięc gáler ich przypádło ná Troiáńskie brzegi *KochOdpr* D2v; y Adam pierwfzy Oćiec náfz/ o południu do grzechu zda fie być ízátáńfká zdrádá náchylony. *LatHar* 55, 55; *WujNT* 380 marg, 436 marg, *Act* 22/6; [WerReguła 70].

~ *Szeregi:* »po ranu, o południu, k wieczoru« = *trzy razy dziennie, w określonych porach dnia* (1): Słyfzałeś też tu w tey Ewányeliey dzífiyfzy/ íz on do tey winnice/ íedny robotniki zmawiał poránu/ drugie o południu/ trzecie k wieczoru: á wždy káždemu równá zapłátá było záplácono. *RejPos* 59v.

»rano i o południu, z wieczora, o pułnocy« = *przez cały czas* (1): Do Pána wołác będę/ á Bog mnie wybáwi/ Ráno y o południu: bo ten íam wyftáwi Z wieczorá/ o pułnocy/ k niemu ręce íwoie Wynofzę *GrabowSet* F2v. ~

»po południu« = *horis pomeridianis* *Modrz* (10): *FalZioł* V 65; A gdy fie Pan Bog przechadzał po Ráiu íkoro po południu/ pokryli fie Adam y Ewá *BielKron* 1v, 70v, 207; *Constituimus inter nos ut ambulationem pomeridianam conficeremus in Academia, Ná tofmy fie zgodźili/ zmówili ábyfmy po południu przechadzke nie ná ynfzym mieyfcu yedno w Akademiey miewáli.* *Mącz* 412c; *LeovPrzep* E; *ModrzBaz* 31.

~ *W połączeniach z liczebnikiem określającym godzinę* (2): *LeovPrzep* A; Aby żaden nie śmiał [...] także od trzeciéy do piątéy po południu z Wárfzáwy przez móft z wozem íechác *SarnStat* 17.

Szereg: »rano i po południu« (1): Wychadzáli ná to ćwiczenie [w strzelaniu z łuku] ná káždy dzień czáfem y dwa rázy przez dzień/ ráno y po południu ná to mieyfce ktore zwano *Campus Marcius BielSpr* 4v. ~

»w południu« (1): Namnożyło fię mi wdow iego/ nád piasiek morfki/ przywiodłem iym ná gromádę młodzięncow burzyciela w południu [*in meridie*] *BudBib Ier* 15/8.

Przen (1) :

Wyrażenie przyimkowe: »w południe« (1):

~ *Szereg*: »tak w południe, jako i o północy« (1): A tak trzebá fię nam pilnie ífcie ná to oględowác/ ábychmy w pośrodku iáfnosci nie tułáli fię po ciemnościach/ á iżbychmy tak w południe nie błádzili iáko y o północy. *RejZwierc* 138. ~

a. *Miejsce, gdzie znajduje się słońce w południe* (2) : A v ktorych ludzi będzie to zácmenie widzieć/ thám ná thym mieyfcu gdzie bywa práwie południe: oni fye niechay obawiaią odmiány páńftwa fwoiego *LeovPrzep* E.

Fraza: »słońce z południa się schyliło« = *nadeszło popołudnie* (1): Bo fkoroby fię Słońce z Południá schyliło/ Ani tobie áni mnie ná rękę by było. *Prot* B4v.

b. *Posiłek południowy* (1) : (*did*) Philip położy ná ftolik rybę/ y miód/ mowiac. (-) Awo część ryby pieczoney Ná południe vczynioney. Y ktemu iefzcze plafr miodu Ktory zoftał od obiádu. *MWilkHist* K4v.

2. *Południe jako strona świata; meridies Miech, Vulg, PolAnt, Mącz, Cn; auster HistAl, Vulg, PolAnt; meridianum, plaga australis a. meridiana Vulg, PolAnt; africanus, australis pars a. terra, plaga austri Vulg; terra meridiana PolAnt; hibernus sol, media diei regio, medius dies, meridiana orbis pars Cn (304)* : TEdy wftąpił Moizész [...] na gorę Newę/ [...] y vkazał mu Iechowá [!] wftytkę ziemię Gileadfką afz do Daná. [...] Y południe y rowninę/ dolinę Ierychá miáftá palmowego afz do Coará. *BudBib Deut* 34/3.

W połączeniach z określeniami innych stron świata [w tym: na północy (a. ku północnej krainie) (2), (na) zachod (2), wschod (1)] (3): Pięć też ieft rozdziałow niebieskiego okręgu/ z ftromy półdnia áże ku północzney krainie z obudwu ftrom ziemię/ ktore Láćinnicy Zonas zowá *KłosAlg* A2v; *KromRozm III* O6v; Potym Náftáliemu rzekł [*Mojżesz*]/ o Naftáli fyty przyiázní y pełny błogosláwienftwa Iehowinego/ zachod y południe poiądz. *BudBib Deut* 33/23.

Wyrażenia: »kraina południa« (1): Sámá rzecz to okázuye/ iż Pyotrá y yego potomki (o pápyezoch mowi) Kryftus przełożonym y głowá nye tylko Láćinnikow/ Grekow/ y wftęch kráin ná zachod y ná poł nocy/ ále y [...] wftęch kráin wftchodu y połudnya ná wyeki poftánowił. *KromRozm III* O6v.

»w stronę południa« (1): Tefz vczynił fię w ftromę południá [*ad plagam meridiei*]/ á obwieftzenia fięni zbieli kręconey *BudBib Ex* 38/9.

»miedzy wschodem (słońca) a południem; miedzy południe a wschod« = *na południowym wschodzie, w kierunku południowo-wschodnim, z kierunku południowo-wschodniego; in orientem et meridiem Miech (2;1); MiechGlab* 26; *BielKron* 430v; Wfzákże ífz przez całą Iefięń wiátr Írzedni miedzy wftchodem á południem wftáwicznie írodze wiał/ przegnał wodę morfką od tych kráin ku Angliey *StryjKron* 26.

Szereg: »wschod, (i) zachód, (a, i) północy i (a) południe« = *cały świat* [szyk zmienny] (3): Włchod y zachod północy mi fluży y południe [Ortus et occasus ... et auster]. *HistAl* M8; *RejWiz* 76; Południé/ y północy/ włchód łoncá różány/ Y zachód twym dowćipem ftoi zbudowany. *KochPs* 133.

Wyrażenia przyimkowe: »do południa« (2):

~ *W połączeniu z określeniami innych stron świata* (2): Otho obłoki od włchodu łoncá/ y od pułnocy/ aż do południá [usque ad meridianum]/ y oblicze ich groźne bárzo/ pełne gniewu y burze *Leop* 4.*Esdr* 15/34. *Cf Szereg*.

Szereg: »od wschodu słońca do zachodu, od pułnocy do południa« = *z całego świata* (1): ten [krzyż] od włchodu Słońcá do zachodu/ od pułnocy do południá/ zebrał narody/ y w iednym kościele/ y w iedney wierze/ pod iedną głową w miłości/ fpoił *SkarŻyw* 399. ~

»od południa« = *na południu żyjący; znajdujący się na południu; ab austro, a meridie PolAnt, Vulg; a meridiano, de terra australi Vulg; ad australem plagam, ad meridiem PolAnt* (66): Y wnidzie do Krolełthwá krol od Południa/ á wroci fie do źemie swoiey [intrahit in regnum rex austri]. *Leop* *Dan* 11/9, 1.*Reg* 30/14, *Iob* 9/9, *Dan* 11/5; *BibRadz* *Num* 34/4, *Is* 30/6, *Dan* 11/5, 9; Fenicia kroleństwo w Syryey/ przyległa Iudee/ od południá ma Gálilęą [!]. *BielKron* 264v, 33v, 385.

~ *W połączeniach z określeniami innych stron świata* [w tym: od pułnocy (a. na pułnocy, a. z pułnocy) (41), od(e) wschodu (a. na wschod, a. ku wschodu, a. ze wschodu) (słońca) (37), od zachodu (a. na zachod a. od zapadu) (słońca) (33)] (49): *MiechGlab* 24, 78; *Leop* *Ios* 18/15, 4.*Esdr* 15/37[38], *Is* 49/12, *Apoc* 21/13; Potym fię wzrufszą gwałtowne á częfte dźdze od południá y od pułnocy/ á druga część od zachodu. *BibRadz* 4.*Esdr* 15/37[38], *Ex* 26/6; PAnnonia tá ma od włchodu łoncá Węgierfką źiemię: od zachodu Bóworfką: od południá Styrfkie gory. *BielKron* 289v; Ten Fránkfort ná rołkofznym mieyfcu záfiadł/ od włchodu Odra idzie pod miáftho/ od zachodu/ południá/ pułnocy winnice rołkofzne. *BielKron* 291, 39v, 263v [2 r.], 267 [2 r.], 267v [2 r.], 268 (35); Od włchodu łoncá brany trzy/ od pułnocy brany trzy/ od południá brany trzy/ á od zachodu brany trzy. *RejAp* 181; *BudNT* *Apoc* 21/13; *KwiatOpis* Dv; *WujNT* *Apoc* 21/13. *Cf Szereg*.

W przeciwstawieniu: »od południa ... od pułnocy (a. pułnocny)« (5): A wyzwány krol od Południa wyćiągnie/ y będzie boiował przeciwko Krolowi Pułnocnemu *Leop* *Dan* 11/11, *Dan* 11 arg, 6; ábowiem corká Krolá od Południá przydździe ku Krolowi od Pułnocy dla czynienia fprawiedliwości *BibRadz* *Dan* 11/6, *Dan* 11/11.

Wyrażenie: »strona od południa« (1): Połóżyli też [Mojżesz z rzemieślnikami] lichtarz przeciw ftołowi ná ftronie od południá *BielKron* 35v.

Szereg: »od wschodu słońca, od południa i (od) zachodu i pułnocy (a. od Libanu [= od północy])« = *na całym świecie* [szyk zmienny] (2): Otho/ mowi Pan/ ia wzywam fpołu wfzytkich krolow źemie áby fię mnie bali/ od włchodu łoncá/ od południá/ od zachodu/ y od Libanu [ab oriente, ab austro et ab austro et ab euro] *BibRadz* 4.*Esdr* 15/20; *SkarŻyw* 120. ~

»od południa« = *od strony południowej; ab austro Vulg, PolAnt; ab australi parte Vulg; a meridie PolAnt* (16): A wrocił fię [Abram] fwą drogą od południá aż do Bethel *BibRadz* *Gen* 13/3, *Num* 34/4.

~ *W połączeniu z określeniami innych stron świata* [w tym: od wschodu (a. ku wschodu, a. na wschod) (słońca) (10), od pułnocy (a. na pułnocy, a. do pułnocy) (7), od zachodu (a. do zachodu) (5)] (10):

przeto wynidzie miecz moy z polfew swoich: ná wśfelkiego człowieká od południá aż ná pułnocy *Leop Ez* 21/4, *Ios* 12/3; *BibRadz* I 311b *marg*; *BudBib Ios* 12/3; A iż Słowieńki narod rościągnął fię od południá/ to ieft/ od Włofkiewy ziemie y Wenecyey/ aż ná wchod słońca/ ku Grecyey/ y ná pułnocy/ afz do końcá Europy/ do Wolgi rzeki/ między temi dwiema Pátryarchiami/ Rzymką y Cárógroczą: iedni fię po wiarę S. vćiekli do Rzymu/ drudzy do Carogrodu *SkarJedn* 225. *Cf Szeregi*.

Wyrażenie: »wiatr (wiejący) od południa« (4): Wiek ieft iego [węgorza]. 8. lat/ może mieżkać y być żyw przez wody gdy iefth wiatr od południa: 6. dni. *FalZioł* IV 29d; *LubPs* R6v; Y ku wiatrowi od pułdniá [*ad ventum australem*] wymierzył pięćset łokci/ prętem pomiáru w koło. *Leop Ez* 42/18; A gdy [widzicie] wiatr wiejący od pułdniá [*austrum flantem*]/ powiádaćie; Iż będzie gorąco: y bywa. *WujNT Luc* 12/55.

Szeregi: »od południa, na pułnocy« (1) *Limes Decumanus*, Gránicá Decumańska od wchodu do zachodu słońcá bywa mierzona/ To ieft w dłuż/ zás Gránicá. *Cardo*/ od pułdniá na pułnocy [!]/ To yeft/ ná przek wśzerzą. *Mącz* 194a.

»od wschodu (słońca), od południa, (i) (od) zachodu (słońca), (i) od pułnocy; od wschodu do zachodu słońca a od południa do pułnocy« = *ze wszystkich stron; ab oriente (orientibus), et ab occidente, ab aquilone et (a) austro (a. mari)* *PolAnt* [szyk zmienny] (3;1): Tedy fię ich wiele zeydzie od wchodu y od zachodu słońca/ od pułnocy y od pułdniá/ á będą fiedzieć w Kroleſtwie Bożym. *BibRadz Luc* 13/29, *Ps* 106/3; My Alexánder Bogá nawyźłifego Iupiterá fyn ná niebie/ á Filipa krolá Mácedońkiego ná ziemi/ pan ſwiátá od wchodu do zachodu słońcá/ á od pułdniá do pułnocy [...] *BielKron* 337v; *WujNT Luc* 13/29. ~

»wedle południa« = *na południowej stronie* (1):

~ *W przeciwstawieniu*: »wedle południa ... przeciw pułnocy« (1): *Cardines agrorum, dicuntur*, *Kopce Gránice* á poboczne ſciány wedle południa przeciw pułnocy leżące. *Mącz* 38b. ~

»z południa« = *na południu* (12): Krolowá ſpołudnia [*Regina Austri*]/ powłtanie włád zmężami rodzaju tego/ i potępi ié. *MurzNT Luc* 11/31; *KochPhaen* 22; zá nią [rzeczką] niech będzie ogrod w kwádrat wymierzony od niey/ á kęs z pułdniá k słońcu náchylony *GostGosp* 170; *WujNT Matth* 12/42, *Luc* 11 *arg*, 31.

~ *W połączeniach z określeniami innych stron ſwiata* [w tym: *na pułnocy (a. od pułnocy, a. z pułnocy, a. pułnocny)* (6), *od wschodu (a. z(e) wschodu (słońca))* (5), *(od) zachodu (a. z zachodu, a. zachodny)* (5)] (6): iż *Oceanus* ieft godny ku żeglowániu/ y doſwiadczony ze trzech ſtron ſwiátá/ to ieft z zachodu/ s pułdniá/ y ze wchodu słońcá/ tylko ná puł nocy iefzcze nikomu nie ſwiádomy *BielKron* 455, 33, 268; *BudBib Ios* 14/4; *GrabowSet* G2. *Cf Szereg*.

Wyrażenie: »kraj z południa« (1): O wybránych zborze/ Pomoż mi błagáć/ niebieſkiego Páná. Wy słońcá wchodu/ y zachodne zorze/ Kráie z pułdniá/ y pułnocne z nimi/ Rátuyćie/ ná Páná wśzech/ dworze. *GrabowSet* G2.

Szereg: »tak ze wschodu słońca, jako i z zachodu, z pułnocy i z pułdniá« = *ze wszystkich stron* (1): To thák włańnie mamy rozumieć iż to miałto káżdemu narodowi s káżdey części ſwiátá ieft wolnie otworzone/ ták ze wchodu słońcá iáko y z zachodu/ s pułnocy y s pułdniá. *RejAp* 182v. ~

»z południa« = *od strony południowej* (23):

~ W połączeniach z określeniami innych stron świata [w tym: ode wschodu (a. ze wschodu) (słońca) (8), od zachodu (słońca) (6), z pułnocy (a. od Akwilona (4)) (11): *FalZioł* V 62, 72; bowiem łzturmuią ná nię [wiarę katolicką] ode włchodu łłońcá/ Turcy Arryáńcy: z południá/ Stánkárowie Neftoryáńcy: od zachodu/ Cálwinowie Luterłcy *OrzQuin* M3v; Gdy wyrzyćie obłok włchodzący od zachodu/ wnet mowicie: burza idzie/ y bywa ták. A gdy z pułdnia wiátr wieiący [*Et cum Austrum flantem*]/ mowicie iż ciepłó będzie y bywa. *BudNT Luc* 12/55; Prózno łye ławy/ álbo ode włchodu/ Albo łpodziéwáć od łłońcá zachodu: Ani z południá przyidzie/ áni oná Od Aquiloná. *KochPs* 111; *KochPhaen* 16; *KlonFlis* H4 marg. Cf Szereg.

W przeciwstawieniu: »z południa ... z pułnocy« (1): Z południa [*A meridie*] przychodzi wicher/ á z pułnocy zimno. *BudBib Iob* 37/9.

Wyrażenie: »z południa wiatr(ek)« = *auster Murm, BartBydż, Mącz; notus Murm, Mącz; aquilo BartBydż; austrinus flatus, ventus meridionalis Mącz* [szyk 9:9] (18): Auster. Sudenwind oder oberwind. Społudnyá wyátr. Notus idem. *Murm* 19; *BartBydż* 12b, 117; Z południa wiatr ieft ná gorłzy/ bo ieft przyczyná powietrza morowego. *FalZioł* V 62, IV 32c, V 61v, 72; Záburzyć łie też obłok/ á gdy wiátrek ciepłý Powienie náń s południá/ vcieka by włciekły. *RejWiz* 10; *Mącz* 21d, 251b, 408c; *BudNT Luc* 12/55; *KochPs* 116; *KochPhaen* 16 [2 r.]; *GosłCast* 24; Boiaźń ieft áffekt záięczy y płochy: ten podobień ieft Auftrowi wiátrowi z południá: ktory wiátr ieft łłáby/ miękkí/ wilgotny y opárzyłty *KlonFlis* B, H4 marg.

Szereg: »nie z północy lub połdnia, nie ze wschodu ani od zachodu« = z żadnej strony (2): Nie zpół lub nocy/ lub dnia: nie ze włchodu/ Ani czekaymy páná od zachodu: Ten królem będzie/ kog Bóg miánuie *KochPieś* 40 [*idem*] *KochWr* 16. ~

»ku południu(-owi)« = *na południu; od meridiem Mącz, PolAnt; in meridie, ad plagam meridianam Vulg; ad austrum PolAnt* (38): aczkolwiek dawnych czałow ná rzeká Thanais miełzkali Alani, á wedle ich ku połdnii Koxolani [!]/ włzakoź ten dwoy naród włzytek zniłzczał á zaginał *MiechGlab* 76, 76 [2 r.]; *Leop Ios* 12/8; A braná byłá w łieni we wnątrzney ku południu/ y rozmierzył od brany do brany ku południu [*ad viam Meridianam*] łto łokiet. *BibRadz Ez* 40/27, I 7b marg, *Num* 34/3, I 131b marg, 1.*Reg* 30/27, *Ier* 32/44; *BielKron* 33, 268v, 271 [2 r.], 430v, 443; Semigália Ziemicá leży miedzy Liflandyá á Kurlándyá/ á ku Południowi Litewłkie Xięłtwo przyległó. *KwiatOpis* C; *BudBib Ios* 17/9; *Oczko* 7v.

~ ku południu czego (1): vmárl [*Kazimierz*] ná zamku Krákwłkim trzeci dzień przed S. Lenartem/ tákże w kołściele wielkim pochowan ná práwey łthronie ku południu wielkiego Ołtarzá *BielKron* 376.

ku południu od kogo, od czego (5): Y poráził Fud y Lud/ y poborzył włzytki łudzi z Kafes y z Izmáel ktorzy leżą ku pułczy ku południu od Chełeyczykow. *BibRadz Iudith* 2/12[13], I 366a marg, *Iudith* 2/14; Etiopia Murzyńłka ziemiá/ leży ku południu od Egiptu *BielKron* 270v, 26v.

W połączeniach z określeniami innych stron świata [w tym: ná wschod (a. ku wschodu, a. od wschodu) (słońca) (7), ku pułnocy (a. od pułnocy) (4), ná zachod (a. ku zachodu, a. od zachodu) (słońca) (4)] (10): *MiechGlab* 77; A to wymierzenie iego [*miasta*]: ku Pułnoczy pięćłet y człterzy tyłiące: á ku Południu/ pięćłeth y człtherzy thyłiące: á ná włchod łłońcá/ pięć łet y człterzy thyłiące: y od zachodu/ pięć łet y człterzy tyłiące. *Leop Ez* 48/16, *Ios* 11/16; *BibRadz* I 463c marg; Azya pierwłza częłć łwiátá

leży na wchod Słońcá y nieco ku pułnocy y ku południu. *BielKron* 263v, 448; *Mącz* 405a; *RejAp* 81v; *KwiatOpis* A4, Cv.

Wyrażenie: »strona ku południu« = *plaga a. terra meridiana PolAnt* (2): Stroná [miasta] też ku Południu ná czterech tyfięcy y ná pięci let/ w niey trzy brany *BibRadz Ez* 48/33, *Gen* 20/1.

Zestawienia: »ku południu a wschodu słońca« = *na południowy wschód* (1): Ten wysep [Rodys] leży od nas ku południu á wchodu słońcá. *BielKron* 26v.

»ku południowi i zachodu« = *na południowy zachód* (1): owaby iákożkolwiek mogli przepráwiwszy fię do Pheniki/ żimowác/ v portu Kretfkiego który leży ku południowi y zachodu [respicientem ad africanum et ad corum]. *WujNT Act* 27/12. ~

»ku południu(-owi, -ewi)« = *w kierunku południowym; ad meridiem Vulg, PolAnt, Mącz; contra meridianum PolAnt, Vulg; ad terram meridianam PolAnt* (30): ta [Cisa] płynąc z Thatrow ku południowi w dunay w pada. *MiechGlab* 15, 25, 53; *RejWiz* 166; *Leop* 1.Reg 30/14; *BibRadz Gen* 13/1, 2.Reg 24/7, *Act* 8/26; *BielKron* 9, 11, 159, 259v, 286 (15); Pronus ad meridiem locus, Poległe álbo náchilne ku południu mieyfce. *Mącz* 325d; á zwłazczá że to zácmmienie w známieniu niebiełkim zaráżliwym było tudzież też dla Sáturnufá Plánety zaráżliwego/ który nád inłze/ czáfú zácmmienia/ podniełion był ku południowi. *LeovPrzep* A2v; *BudBib Gen* 12/9; *KochPs* 164; *KochPhaen* 9, 18; Lecz ániół Páńłki mowił do Philippá/ rzekąc: Włtań á idź ku południowi *WujNT Act* 8/26.

~ *W połączeniu z określeniami innych stron świata [w tym: ku pułnocy* (6), *na zachod* (a. *ku zachodowi(-u)*) (słońca) (5), *na wschod* (a. *ku wschodowi*) słońca (4)] (9): *Leop* 3.Reg 7/25; Rzekł tedy Pan do Abrámá [...] Podnieś oczy łwe/ á poyźry z mieyfcá tego gđzieł teraz ielt/ ku Pułnocy/ ku Południu/ tákże ná Włchod/ y ná Zachod słońcá. *BibRadz Gen* 13/14, 2.Par 3/4, *Eccle* 1/6; *BielKron* 33v, 79, 439, 465; A ták niktory z nich [Litwinów] w Prufiech zołtáli [...] niktory ku południowi poźzli/ iáko Połowcy/ niktory ku zachodowi/ iáko Iaczwingowie *StryjKron* 46. ~

»przeciwko południu« = *na południe* (1): Antarcticus, Niebieski cyrkiel á okrąg przeciwko południu, Alias, Polus meridionalis. *Mącz* 11a.

»przeciw południu(-owi)« = *w kierunku południowym* (2): *FalZioł* V 61v; łtrzeź łie y gontow/ bo ty ogień nawięłczy mnożá gđy łie zajmá/ y gáłic łie nie dádżá: k temu wnet łie prężá/ co znác po owym gđzie dách przeciw południowi/ że co lat kilka łátác trzebá. *GostGosp* 96.

»na południe« = *na południu; ad austrum, ad meridiem Miech, Vulg, PolAnt; in austro, ad plagam australem a. austri a. meridianam Vulg; in meridie PolAnt* (65): Australis plaga, na połudnye *BartBydg* 16b; *MiechGlab* 26; (marg) Dármo pych/ hethman pychy. (-) A tego ná południe Dármopychem zowá/ A wierz mi iż też to pan z niepołlednią głowá. *RejWiz* 168v, 173; *Leop Ex* 36/23, *Num* 2/10, *Ios* 18/12[13], 1.Reg 30/27, *Ier* 32/44, 33/13, *Ez* 48/33; Nád to Filiłtyni połozyli łię też byli po miełciech w rowninách y ná Południe w Iudźie *BibRadz* 2.Par 28/18, *Zach* 14/10; *BielKron* 9, 40v, 159, 264, 271 (17); *LeovPrzep* D4v; *BietSpr* 1v; Y vsłýłzał Kánáán krol Aradłki/ który miełzkał ná południe w ziemi Kánáánłkiey/ o przyłciu łynow Izráelowych. *BudBib Num* 33/40; *StryjKron* 330.

~ *na południe czego* (3): y przyłli do Berłábee ná południe źemie Iudłkiey *Leop* 2.Reg 24/7, *Ios* 18/13; *BudBib Ios* 12/8.

na południe od kogo, od czego (2): [Nowogródek] leży ná południe od miáttá Moskwy pułtorá ftá mil *BielKron* 431, 269v.

na południe komu (3): Thá Dálmácia ieft Słowánka ziemiá ná południe Węgrom *BielKron* 301, 434v; *BudBib Ios* 17/10.

W połączeniach z określeniami innych stron świata [w tym: na pułnocy (a. ku pułnocy, a. od pułnocy, a. pułnocny) (15), na wschod (a. ze wschodu, a. od wschodu, a. po wschodzie, a. ku wschodowi) (słońca) (11), na zachod (słońca) (a. ku zachodu, a. zachodni) (10)] (33): *MiechGlab* 43, 50; *Leop Ios* 18/16, 20[19], *Ez* 48/10, 17, 28; O wýpach morskich nowo náleżionych/ ktore mogą być rzeczzone świat nowy/ iż nie były znáioime nigdy ftárym ludziom/ żeglarzom/ kupcom/ álbo też y Aftronomom/ ták ná wýchod Słońca iáko y ná zachod/ ná pułnocy/ tákież ná południe *BielKron* 440v, 39v, 283, 428v, 438v, 443v, 449, 455; Syria, Kráyiná w Afiey/ po wýchodzie słońcá ma Euphratem rzekę ná zachód morze. [!] *Mediterraneum* y *Aegipt*/ ná pułnocy *Ciliciam*/ Ná południe *Arábiam Mącz* 437b; *RejAp* 182v; *BudBib Ios* 17/10; PO śmierci Olechowej Ihor álbo Igor Rurikowicz począł pánować ná Kijowie/ [...] y ná wżyftkich Xięftwach y Ziemiach Rułkich/ w zachodnich/ pułnocnych y ná południe leżących *StryjKron* 121, 752; *KochPhaen* 2, 18. *Cf Szereg*.

W przeciwstawieniu: »na pułnocy ... na południe« (1): Poli – Dwa punkti mebieskie [!], ieden na pułwci [!], a drugina południe, koło ktorich wżiftko niebo obracząfie. *Calep* 817a.

Szereg: »na wschod i zachod słońca, na południe i pułnocy« = *wszędzie* (1): Ale yednák to nyebył kołcyoł powłfechny. Bo w inych żyemyách krzełciyáńłkich ná wýchod y zachod flońcá/ ná połudnye y pułnocy/ ná on czás/ áni przed tym tego nye dżyerżano *KromRozm III* E2v. ~

»na południe« = *w kierunku południowym; ad meridiem Vulg, PolAnt; ad meridianum Vulg; a meridie PolAnt; in meridie Mącz* (25); *RejWiz* 166; *BibRadz Gen* 12/9; Pięć rázy przez dzień modlą fie [Turcy] Bogu obrociwłzy oczy ná południe. *BielKron* 260, 283, 444v, 445v [2 r.], 448, 451v; *Mącz* 485a; y poftępuiąc głebiey [!] [Abraham] w onę ziemię ná połdnie: gdzie iedno w polu pod namiotkami pomiełzkał: wżędzie pierwey ołtarz ftáwił P. Bogu *SkarŻyw* 283; V Strzelcá/ pod przedniemi nogámi/ koruná/ Dáleko ná południé goré zániešioná. *KochPhaen* 16; [*InwZiemKrak* 1577/32].

~ *na południe czego* (1): y chyli fie [ziemia synów Beniamina] [...] ná południe gory ktora pátrzy do Bethoron *Leop Ios* 18/14.

W połączeniach z określeniami innych stron świata [w tym: na wschod (a. od wschodu, a. ku wschodu) (słońca) (7), na pułnocy (a. ku pułnocy) (6), na zachod (a. ku zachodu, a. do zachodu) (4)] (11): W pałacu oney panny Afenech były trzy okna/ na wýchod flońca/ na połudnye y na pułnocy *HistJóz* B3v; *BibRadz Ios* 19/34, 4.*Esd*r 15/34; *BielKron* 82, 278v; Trzebá trębić ná zachod ná wýchod ná południe/ A s tych trzech trąb trzy głófy náwłzem idą cudnie. *RejZwierc* 120; Patrzyć iedno ku Pułnocy/ pátrzyć ná Południe/ Iáko fie k nam przymykáią Zágorzanie cudnie. *BielSpr* b2; *BudBib Eccle* 1/6; *StryjKron* 81; Tym twóy dżiad Firléy/ Mikołáiu łynie: A póki Wiłła/ póki Nieper popłynie/ Ten ná południé/ oná ná pułnocy: Chwałá trwác będzie iego fpraw/ y mocy. *KochFrag* 30. *Cf Szereg*.

Zwrot żart.: »odmierzyć nosem na południe« = *umrzeć, leżeć w grobie (1)*: Gdy kopią grńce zyemię rozmierzają/ Czółem sie o mały kęś mǎrnie zǎbijają. Zylkałes tu nędzniku tey grńce cudnie/ lużes łobie odmierzył nosem nǎ południe. *RejWiz* 87.

Szereg: »na wschod i zachod i południe i pułnocy« = *we wszystkich kierunkach (1)*: Iam ieft Pan Bog Abráhámá Oycá twe^{go}/ y Bog Izáákw: ziemię tę nǎ ktorey spifz/ dam potomftwu twemu/ y będzie plemię twoie iáko proch ziemfki/ rozmnożon będziez nǎ włchod y zachod/ y południe/ y pułnocy *SkarŻyw* 347. ~

»pod południe« = *od południa (1)*: Hifzpani Portugálfcy Afrykę wżyfthkę okrażają morzem pod południe *BielKron* 278v.

Przen (1) :

Wyrażenie przyimkowe: »na południe« = *w kierunku południowym (1)*:

~ *Szereg:* »na wschod, na zachod, na pułnocy i na południe« (1): Abowiem od tego ták zacnego celu á od tey fwiętey cnoty/ y od thákiego kǎżdego kto sie około niey bǎwi/ dǎleko nǎ włchod/ nǎ zachod/ nǎ pułnocy/ y nǎ południe/ á tǎkże y nǎ włze ftrony cień zǎlǎtuie *RejZwierc* 23. ~

3. [Połowa dnia:

Wyrażenie: »pierwej połdnem« = *pół dnia wcześniej*: Pan Chriftus trzeci dzień swoym zmartwich wftaniem/ vprzedził. Bo pierwey wftał/ poł dniem/ iako Euageliŕtowie obmawiąją. *FlinsCunDzień* E2.]

*** *Bez wystarczającego kontekstu (3) :* Meridies, Południe. *Mącz* 88a, 218d.

Wyrażenie przyimkowe: »około południa« (1): Circiter meridiem, Około południǎ. *Mącz* 54b.

JDok